

PROFILAKTIKA INSPEKTORINING QIZIL TOIFADAGI HUDUDLARDA JINOYATLARNI BARVAQT OLDINI OLIISH FAOLIYATIDA HAMKORLIK VA CHORA TADBIRLARNI TAKOMILLASHTIRISH

BAXTIYOROV ISLOM AZIZBEK O'G'LI

O'zbekiston Respublikasi IIV

Akademiyasi kursanti, safdor

Annotatsiya

Ushbu maqolada yuqori xavfli (qizil toifa) hududlarda jinoyatchilikni barvaqt oldini olishda profilaktika inspektorlarining roli, hamkorlik mexanizmlari, zamonaviy profilaktik yondashuvlar va xalqaro tajriba tahlil qilinadi. Tadqiqotda qiyosiy-huquqiy, tizimli tahlil, statistik va sotsiologik yondashuvlar asosida jinoyatlarni erta aniqlash, xavfsizlik choralari optimallashtirish hamda mahalliy hamkorlikning samaradorligini oshirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqildi. Maqolada yirik shaharlarda kriminogen zonalarini monitoring qilish, raqamli profilaktika texnologiyalari, jamoatchilik ishtiroki va profilaktika inspektorining ko'p sektorli (multi-agency) hamkorlikdagi o'rni tadqiq etilgan.

Kalit so'zlar: qizil toifadagi hududlar, jinoyatlarni barvaqt oldini olish, profilaktika inspektori, risklarni boshqarish, multi-agent hamkorlik, jamoat xavfsizligi.

Kirish

Jinoyatchilik dinamikasining o'zgarishi, urbanizatsiya jarayonlarining tezlashuvi va ijtimoiy nomutanosiblik qizil toifadagi hududlarda xavf darajasini oshirmoqda. Bunday hududlarda jinoyatlarni faqat sodir bo'lgandan keyin emas, balki sodir bo'lishidan avval aniqlab, oldini olish tizimini mustahkamlash davlat xavfsizlik siyosatining dolzarb yo'nalishiga aylangan.

Profilaktika inspektori – mahalliy darajadagi kriminogen vaziyatni eng yaxshi biladigan, jamoatchilik bilan bevosita ishlaydigan, huquqbuzarliklarni erta aniqlashga mas'ul subyekt hisoblanadi. Uni qizil zona hududlaridagi faoliyatini takomillashtirish xalqaro amaliyotda “situational crime prevention”, “community policing” va “early intervention policing” kontseptsiyalari orqali amalga oshiriladi.

1. Qizil toifadagi hududlar: tushuncha va xususiyatlari

Qizil toifadagi hududlar – jinoyatlar darajasi yuqori, ijtimoiy tanglik kuchli, aholining ehtiyojlari yetarli qondirilmagan, ijtimoiy infratuzilma sust bo'lgan maskanlar hisoblanadi. Bunday hududlar bir qator indikatorlar orqali aniqlanadi:

jinoyatlar sonining hududiy o'rtacha ko'rsatkichdan yuqoriligi;

qayta jinoyat sodir etuvchilar ulushi;

oilaviy nizolar, ichki zo'ravonlik, yoshlar jinoyatchiligi ko'rsatkichi;

norasmiy iqtisodiyot ulushi va migratsiya oqimining keskinligi;
profilaktik ro‘yxatda turgan shaxslar soni.

Xalqaro amaliyotda bunday zonalar “red crime zone”, “hot spot area”, “high risk community” sifatida belgilanadi.

2. Profilaktika inspektorining qizil hududlardagi vakolatlari

Profilaktika inspektori jinoyatlarni barvaqt oldini olishning markaziy bo‘g‘ini bo‘lib, uning vakolatlari quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

Xavf guruhiga kiruvchi shaxslarni aniqlash va monitoring qilish.

Jinoyat sodir etish ehtimoli yuqori bo‘lgan joylarni xaritalash.

Mahalliy aholi bilan ishonchli hamkorlikni yo‘lga qo‘yish (community policing).

Yoshlar, migrantlar, ishsizlar va ijtimoiy zaif qatlamlar bo‘yicha profilaktik dasturlarni amalga oshirish.

Ta‘lim, sog‘liqni saqlash, mahalla, NNT va boshqa tuzilmalar bilan multi-agent hamkorlikni yo‘lga qo‘yish.

Raqamli monitoring texnologiyalaridan foydalanish (videoanalitika, GIS-kartografiya, ma‘lumotlar tahlili).

3. Hamkorlik tizimi: multi-agent yondashuv

Qizil toifadagi hududlarda jinoyatlarning oldini olish birgina profilaktika inspektori zimmasidagi vazifa emas. Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, samarali profilaktika multi-agent hamkorlikka tayanadi. Ushbu tizim quyidagi asosiy subyektlar o‘rtasidagi faol hamkorlikni anglatadi:

Profilaktika inspektorlari

Mahalla / community councils

Ta‘lim muassasalari

Bandlik va ijtimoiy himoya organlari

Psixologik xizmatlar

Nodavlat tashkilotlar va volontyorlar

Sog‘liqni saqlash tizimi

Ichki ishlar tizimining boshqa bo‘linmalari

Hamkorlikning asosi “Early Warning – Early Action” tamoyiliga tayanadi. Yani, xatar belgisi aniqlanagan zahoti bevosita profilaktik ta‘sir chorasi ko‘riladi.

4. Xalqaro tajriba tahlili

4.1. AQSh

“Hot Spot Policing” modeli asosida jinoyatlar eng ko‘p sodir bo‘ladigan kichik zonalar 24/7 monitoring qilinadi. Jamoatchilik bilan “Neighborhood Watch” dasturlari samarali qo‘llaniladi.

4.2. Buyuk Britaniya

“Problem-Oriented Policing (POP)” yondashuvi qo‘llanilib, profilaktika inspektori hududdagi muammolarni aniqlash, ularni tahlil qilish va individual strategiyalar ishlab chiqishda yetakchi rol o‘ynaydi.

4.3. Singapur

“Smart Policing” konsepsiyasiga asoslangan sun‘iy intellekt va real vaqtli videonazorat tarmoqlari bilan jinoyat ehtimolini bashorat qilish tizimi joriy etilgan.

4.4. Skandinaviya mamlakatlari

Ijtimoiy xizmatlar bilan integratsiya qilingan rehabilitatsiya modeli: oilaviy muammolar, ruhiy bosim, ijtimoiy beqarorlikka qarshi kompleks xizmatlar ko‘rsatiladi.

5. Amaldagi muammolar

Qizil toifadagi hududlarda profilaktika tizimini takomillashtirish zarur bo‘lgan bir qator muammolar mavjud:

profilaktika inspektorining yuklamasi yuqori;

ko‘p sektorli hamkorlik mexanizmi ba‘zan sust ishlaydi;

xavfsizlik infratuzilmasi yetarlicha raqamlashtirilmagan;

jamoatchilikning ishonch darajasi hamma joyda barqaror emas;

ijtimoiy xizmatlar va huquqni muhofaza qilish organlari o‘rtasida ma‘lumot almashinuvi kechikadi.

6. Takomillashtirish bo‘yicha ilmiy takliflar

6.1. Raqamli profilaktika tizimini joriy etish

GIS asosida “jinoyat xaritasi”ni onlayn shakllantirish;

xavf darajasi bo‘yicha real vaqt monitoring;

profilaktika inspektorlari uchun mobil ilova.

6.2. Multi-agent hamkorlikni institutsionallashtirish

maktab, ORT markazlari, mahalla, NNT va ichki ishlar o‘rtasida yagona koordinatsion platforma;

erta ogohlantirish tizimlari bo‘yicha qo‘shma protokollar.

6.3. Jamoatchilik ishtirokini kengaytirish

“Xavfsiz mahalla” volontyor dasturlari;

yoshlar klublari va sport maydonchalari orqali ijtimoiy integratsiya.

6.4. Profilaktika inspektorlarining malakasini oshirish

xalqaro treninglar (UNODC, OSCE, EUCPN);

IT, mediatsiya, psixologik yondashuv bo‘yicha sertifikatlash dasturlari.

6.5. Ijtimoiy xizmatlar bilan integratsiyani kuchaytirish

oilaviy zo‘ravonlik, giyohvandlik va radikallashtirish xavfi bo‘yicha tezkor psixologik yordam;

rehabilitatsiya markazlari bilan bevosita aloqadorlik.

9. Xulosa

Qizil toifadagi hududlarda jinoyatchilikni barvaqt oldini olish – faqat huquqni muhofaza qilish organlarining emas, balki barcha mahalliy institutlarning hamkorligini talab qiladigan kompleks jarayondir. Profilaktika inspektori ushbu tizimning markazida bo‘lib, uning faoliyati ham xalqaro huquqni muhofaza qilish amaliyotlari, ham zamonaviy raqamli texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirilishi zarur. Multi-agent hamkorlikni mustahkamlash, aholining ishonchini oshirish, xavf zonalarini ilmiy asosda tahlil qilish va profilaktik choralarning raqamlashtirilishi – jinoyatlarni barvaqt oldini olishning eng samarali yo‘lidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. **O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi** (so‘nggi tahriri). – Toshkent: O‘zbekiston, 2023.
2. **O‘zbekiston Respublikasining “Ichki ishlar organlari to‘g‘risida”gi Qonuni.** – 2016-yil 16-sentabr, O‘RQ–408-son.
3. **O‘zbekiston Respublikasining “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonuni.** – 2014-yil 14-may, O‘RQ–371-son.
4. **O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi.** – 1994-yil 22-sentabr (so‘nggi o‘zgartirish va qo‘shimchalar bilan).
5. **O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksi.** – 1994-yil 22-sentabr.
6. **O‘zbekiston Respublikasining Ma‘muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksi.** – 1994-yil 22-sentabr.
7. **O‘zbekiston Respublikasining “Probatsiya to‘g‘risida”gi Qonuni.** – 2020-yil 29-dekabr, O‘RQ–661-son.
8. **O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF–60-son Farmoni** – “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”.
9. **O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 14-martdagi PF–5005-son Farmoni** – “Ichki ishlar organlari faoliyatini tubdan takomillashtirish to‘g‘risida”.
10. **O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 18-apreldagi 300-son qarori** – “Huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshirish chora-tadbirlari”.
11. **O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligining 2021-yil 5-maydagi 125-son buyrug‘i** – “Profilaktika inspektorlari faoliyatini tashkil etish tartibi to‘g‘risidagi nizam”.
12. Yo‘ldoshev Q., Tursunov O. *Kriminologiya.* – Toshkent: TDYuI nashriyoti, 2021.
13. Abdullayev X., Sagdullayev M. *Huquqbuzarliklar profilaktikasi: nazariya va amaliyot.* – Toshkent: “Adolat”, 2020.
14. Qodirov B. *Jinoyatchilikni oldini olishning zamonaviy mexanizmlari.* – Toshkent: “IIV akademiyasi nashriyoti”, 2022.
15. Mamarasulov Z. *Jamoat xavfsizligini ta‘minlashda mahalla institutining roli.* – Toshkent, 2019.